

DANUTA WIELGAT

PRASA KATOLICKA I RELIGIJNA W POLSCE W LATACH 1945-1989

Niniejszy artykuł jest wynikiem opracowanej bibliografii czasopism religijnych i katolickich z lat 1945-1989. Sugestie do podjęcia opracowania tej bibliografii otrzymałam ze Stanów Zjednoczonych (American Theological Library Association, Dayton OH, USA), za pośrednictwem ks. prof. dra hab. Zygmunta Zielińskiego. Z uwagi na brak środków finansowych, podjęto przygotowanie bibliografii tylko w języku polskim, z przeznaczeniem do publikacji w kraju.

Prezentowana bibliografia obejmuje stan religijnego czasopiśmiennictwa w PRL, rejestruje tytuły tych czasopism, do których była możliwość dotarcia. Należy wspomnieć, że część z nich ukazywała się już przed 1945 r. i była kontynuowana w dalszych latach. Niektóre czasopisma przestały wychodzić w 1939 r., bądź też zostały zawieszona na czas wojny, a po jej zakończeniu wznowione. Wiele czasopism jest dziś niekompletnych. Należy też dodać, że przy tego typu opracowaniach, nie trudno o pewne pomyłki czy pominięcia. Liczę więc, że w toku dalszych badań, wszelkie niedociągnięcia zostaną zweryfikowane.

W prezentowanej bibliografii posłużono się pojęciami, klasyfikując prasę, jako religijną i katolicką. Należy podkreślić, że część prasy katolickiej w Polsce, wydawana była przez instytucje świeckie. Natomiast specjalne piśmiennictwo diecezjalne redagowane było przez osoby duchowne, bezpośrednio związane z katolickimi instytucjami kościelnymi i podlegało ich cenzurze.

Prasa katolicka w pierwszych latach Polski Ludowej była stosunkowo liczna. Składały się na nią zarówno pisma lokalne, tygodniki, miesięczniki religijne, jak również periodyki teologiczne i naukowe, a także pisma urzędowe poszczególnych diecezji. Znaczna zmiana nastąpiła w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych, w szczególności w okresie od 1953 do 1957 r., ze względu na umacnianie się ustroju socjalistycznego. Odbiło się to w szczególnie sposób na charakterze prasy katolickiej oraz jej stopniowym eliminowaniu i ograniczaniu. W latach 1954-1956 następowała stopniowa likwidacja prenumeraty zbiorowej. Przyjęto formę wolnej sprzedaży prasy w sklepach i kioskach ulicznych.

Została też podniesiona cena prasy. Okoliczności powyższe mogły też mieć niekorzystny wpływ na rozwój pism katolickich.

Stan czasopiśmiennictwa religijnego w latach 1945-1989 obejmował ponad 500 tytułów prasy katolickiej i około 40 tytułów innych wyznań niekatolickich. Wśród tytułów prasy katolickiej były: 1 dziennik, 24 tygodniki, 15 dwutygodników, 124 miesięczniki, 33 dwumiesięczniki, 16 półroczników, 167 roczników, 72 czasopisma wychodzące nieregularnie, 9 jednodniówek.

Czasopiśmiennictwo katolickie zajmowało szczególne miejsce ze względu na ilość, różnorodność (od prasy codziennej do naukowych periodyków), a także ze względu na światowy zasięg. Prasa innych wyznań chrześcijańskich miała na ogół charakter krajowy lub lokalny.

Wśród piśmiennictwa diecezjalnego znaczną grupę stanowią urzędowe pisma kurialne mające zasięg lokalny, wydawane w większości jako miesięczniki. W omawianym okresie było ich 26. Czasopisma te mają najdłuższą ciągłość ukazywania się w okresie powojennym. Najstarsze pismo urzędowe „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi”, zostało założone w 1800 r. Do najmłodszych zaś należą: „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne”, „Koszalińsko-Kołobrzeskie Wiadomości Diecezjalne”, „Prezbiterium”. Pisma te zaczęły wychodzić od 1973 r.

Ponadto publikowanych było 6 dwumiesięczników, 3 spośród nich to urzędowe pisma kurialne: „Kronika Diecezji Przemyskiej” (1841), „Kielecki Przegląd Diecezjalny” (1925), „Warmińskie Wiadomości Diecezjalne” (1945). Dalsze 3 – to pisma specjalne, przeznaczone dla duchowieństwa: „Ateneum Kapłańskie” (1909), „Katecheta” (1957), „Ruch Biblijny i Liturgiczny” (1948), a także kwartalnik „Homo Dei” (1932), który służył kapłanom w ich formacji ascetyczno-duszpasterskiej.

Kwartalnikami należącymi do kurialnych pism urzędowych były: „Rozporządzenia Urzędowe Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej” (1927) oraz „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” (1957). Oprócz tego, wychodziły 3 półroczniki specjalistyczne: „Nasza Przeszłość” (1946), „Studia Philosophiae Christianae” (1965), „Studia Theologica Varsaviensia” (1963).

Roczników przeznaczonych dla duchowieństwa i specjalistów w dziedzinie teologii było 21. Niektóre z nich powstały już w 1964 r., większość z nich ukazała się w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Do roczników należą też programy i wskazania duszpasterskie poszczególnych kurii, a także informatory uczelni katolickich i zgromadzeń zakonnych.

Oprócz urzędowych pism kurialnych oraz pism przeznaczonych wyłącznie dla duchowieństwa, wydawanych było 6 miesięczników przeznaczonych dla szerszego grona czytelników. Są nimi: „Apostolstwo Chorych” (1930), „Msza Święta” (1936), „Chrześcijanin w świecie” (1969), „W Drodze” (1973), „Więź” (1958), „Znak” (1946).

Do czasopism organizacji społecznej, wywodzących się z nurtu myśli katolickiej, należy jeden dziennik: „Słowo Powszechne” założone w 1947 r., wydawane przez Stowarzyszenie „Pax”. W tej grupie czasopism ukazywało się 5 tygodników – 3 wydawane przez Stowarzyszenie „Pax”: „Kierunki” (1956), „WTK” (1953), „Zorza” (1957), natomiast „Za i Przeciw” (1957), wydawało Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne, a „Myśl Społeczną” (1965), Zrzeszenie Katolików „Caritas”.

Pośród miesięczników, Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne wydawało „Hejnał Mariacki” (1957), „Materiały Problemowe” (1967) i „Novum” (1967), zaś Stowarzyszenie „Pax”, „Życie i Myśl” (1950) oraz „Życie Katolickie w Polsce” (1982).

Odrębną kategorię czasopism stanowią kalendarze i schematyzmy kościelne. Z uwagi na ich konsekwentne ukazywanie się i zakres tematyczny, włączono je do czasopiśmiennictwa.

Wśród tytułów prasy katolickiej, biorąc pod uwagę ich problematykę, na uwagę zasługują czasopisma okresu posoborowego. Zawierają one cały szereg rozpraw, studiów, artykułów, sprawozdań o treści aktualnych badań naukowych nad dokumentami Soboru Watykańskiego II. Pierwszy obszerniejszy komentarz w Polsce do dokumentów soborowych zawiera „Ateneum Kapłańskie”. Liczyło ono w latach siedemdziesiątych ponad 3 tysiące stron. Ateneum jest jednym z najstarszych czasopism, założonym w 1909 r., z przeznaczeniem dla duchowieństwa. Ukazanie się tego czasopisma było zapowiedzią odrodzenia myśli katolickiej w naszym kraju. Było szkołą myślenia filozoficznego i teologicznego. Czasopismo było wysyłane do wielu polonijnych ośrodków duszpasterskich. Przeważająca ilość autorów, którzy redagowali swoje prace w Ateneum, reprezentowała większe środowiska naukowe w Polsce: warszawskie, lubelskie, krakowskie, poznańskie i wrocławskie, co wynikało z tradycji tychże ośrodków naukowych.

Czasopismem o charakterze międzynarodowym, które zajmowało się tematyką soborową było „Communio” (1981). Reprezentuje ono kierunek umiarkowanej odnowy soborowej, wskazując na zasadę „złotego środka”, przeciwstawiając się radykalnym interpretacjom nauki Soboru Watykańskiego II oraz laicyzacji życia chrześcijańskiego.

Aktywny udział w dyskusjach posoborowych podejmowali redaktorzy czasopisma „Collectanea Theologica”, które poświęcone jest przede wszystkim teologii. Założone zostało we Lwowie w 1920 r., jako „Przegląd Teologiczny”, a od 1931 r. przyjęło obecną nazwę. Czasopismo to reprezentuje wszystkie środowiska naukowe w Polsce.

Trwałe miejsce w literaturze teologicznej w Polsce i za granicą, posiada czasopismo „Studia Theologica Varsaviensia”, wychodzące dwa razy do roku. Treść czasopisma stanowią rozprawy naukowe ze wszystkich dziedzin teologii. Jest periodykiem ściśle naukowym, którego pierwszy numer ukazał się w 1963 r.

Międzynarodowe forum myśli teologicznej o charakterze zespołowym, stanowi czasopismo „Concilium”, wychodzące od 1965 r. Dostarcza ono informacji bieżących z zakresu wszystkich dyscyplin teologicznych w skali światowej. Również od 1980 r. w wydaniu polskim, wychodzi czasopismo „L'Osservatore Romano”, poświęcone dziejom pontyfikatu i działalności Jana Pawła II oraz wydarzeniom Kościoła powszechnego.

Należy też nadmienić, że ponad 80% prasy katolickiej pozostawało pod kontrolą kościelną. Pozostałe to czasopisma katolików, za które Kościół nie brał odpowiedzialności, i które nie podlegały cenzurze kościelnej.

W końcowych wnioskach należy dodać, że prasa katolicka stanowiła ważny składnik w życiu religijnym. Kształtowała postawę społeczną i religijną odbiorców, przyczyniała się do rozwoju myśli teologicznej, szczególnie w okresie posoborowym. W opracowaniu niniejszym, z uwagi na zbyt zróżnicowaną tematykę, nie dokonano oceny wszystkich czasopism katolickich danego okresu. Ograniczono się tylko do tych, które zarówno swoim zasięgiem, jak i problematyką, na to zasługiwały.